

Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ

**ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИКО-СЛАВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
в 1918–1930 рр.**

Львівський університет упродовж майже двох століть є одним із важливих осередків слов'янознавства. Проте стан викладання в університеті історико-славістичних дисциплін залишається малодослідженим, особливо в міжвоєнний період¹.

У запропонованій розвідці основна увага сконцентрована на питаннях, які були для польських істориків саме славістичними, тобто обертались навколо проблем історії слов'янства загалом або окремих слов'янських народів.

Насамперед треба вказати на відмінність, притаманну історичній славистиці Львівського університету 1919–1930 рр. порівняно з попереднім періодом. Потужне і широкомасштабне вивчення славістики у полінаціональній Австро-Угорській імперії було замінене в Другій Речі Посполитій дослідженням історії, мови та культури молодшої держави, що переживала період національного відродження. Тому вивчення історії та культури інших слов'янських народів було певним чином відтіснене на другий план. Це особливо відчувалося у Львівському університеті – навчальному закладі, який був втягнутий у політичні конфлікти, пов'язані зі становленням Польської державності. На відміну від Краківського університету, в якому виразно проявлялась тенденція до розширення славістичних студій, Львівський університет, натомість, обрав пріоритетними напрямками орієнталістику та антропологічні науки.

Необхідно зазначити, що в 1918–1930 рр. у Львівському університеті, як і в інших вищих навчальних закладах Європи, не існувало спеціальних кафедр історії слов'янських країн. Наукові дослідження в галузі історичної славістики були сконцентровані переважно на декількох кафедрах філософського, а згодом гуманітарного факультету: слов'янської філології, загальної історії середніх віків та допоміжних історичних дисциплін, суспільної та економічної історії, етнології та антропології, етнології з особливим оглядом на слов'янську етнографію, доісторичної археології з особливим оглядом на праісторію польських земель тощо.

Серед учених Львівського університету, що цікавились славістичними проблемами, слід насамперед згадати Емілія Теофіля Модельського, Тадеуша Лера-Сплавінського, Яна Чекановського, Леона Козловського, Францішка Буяка, Адама

¹ Певні кроки у цьому напрямі зробили науковці Львівського університету історик В.П. Чорний (див.: *Чорний В.* Львів як осередок слов'янознавства // Славістичні студії. Матеріали V Міжнародного славістичного колоквиуму (Львів 14–16 травня 1996 р.). Львів, 1997. Т.1. С.10–16) та мовознавець І.Г.Галенко (див.: *Галенко І.* Тадеуш Лер-Сплавінський і розвиток славістики у Львівському університеті // Проблеми слов'янознавства. Вип. 48. Львів, 1996. С.144–151; *її ж:* Історія кафедри слов'янської філології Львівського університету (20-ті роки ХХ ст.) // Проблеми слов'янознавства. Вип. 49. Львів, 1996. С.12–21; *її ж:* Наукова тематика кафедри слов'янської філології Львівського університету (30-ті роки ХХ ст.) // Славістичні студії. Матеріали V Міжнародного славістичного колоквиуму (Львів 14–16 травня 1996 р.). Львів, 1997. Т.1. С.17–21).

Фішера, Щепана Шидельського, Стефана Верчинського, Яна Птасьніка, Освальда Бальзера.

З-поміж названих викладачів виокремлення заслуговує талановитий історик-медієвіст Еміль Теофіль Модельський (1881–1967), який викладав історію слов'ян на філософському факультеті в 1917–1924 рр. (1917 р. у Львівському університеті відбулась його габілітація з загальної історії середніх віків та австрійської історії, а 1919 р. – також з історії придунайських країн)². За цей період він прочитав кільканадцять ґрунтовних спецкурсів та провів чимало практичних занять на славістичну тематику, найбільш цікаві серед них – “Історія придунайських країн від часу переселення народів”, “Середньовічна історіографія про слов'ян”, “Читання і пояснення середньовічних джерел: “Житіє св. Методія”³, “Історія наддунайських країн з кінця IX ст.”, “Розгляд повідомлень т. зв. Баварського Географа про слов'ян”⁴, “Історико-етнографічні відносини на слов'янських землях у середні віки”, “Слов'янознавство в Польщі”⁵; “Початки Румунів і волоська колонізація на слов'янських землях”, “Методи і сучасний стан наукових досліджень над слов'янськими і польськими старожитностями. Критика джерел та історичної літератури”⁶, “Найважливіші проблеми та питання з історії західного слов'янства (період раннього середньовіччя)”⁷. З 1923 р., під впливом політичних чинників, тематика лекційних курсів Е.Т.Модельського поступово була зміщена на проблеми історії польсько-українського пограниччя⁸.

З переїздом доцента Е.Т.Модельського на постійну роботу у Вільно (в 1924 р. отримав посаду надзвичайного професора загальної історії середніх віків та допоміжних історичних дисциплін Віленського університету) у Львівському університеті завершився період систематичного викладання історії слов'ян. Натомість акценти у висвітленні славістичних проблем змістились у сферу питань походження і розвитку слов'янського етносу.

Упродовж 20-х років у Львові формувалася вісло-одерська концепція прабатьківщини слов'ян. Вагомий внесок у її розвиток зробили, поряд із теоретиками Я.Костшевським та М.Рудницьким, професори Львівського університету, науковці, відомі не лише в Польщі, а й за її межами: Я.Чекановський, Л.Козловський, А.Фішер, Т.Лер-Сплавінський, Ф.Буяк та ін. Під впливом нових наукових досягнень у галузі археології, антропології, мовознавства, етнології та історії прихильники вісло-одерської теорії розкрили складну історію етногенезу слов'ян, а результати своїх досліджень використали у навчальних курсах, пропонованих студентській аудиторії Львівського університету.

Велику зацікавленість викликає науково-педагогічна діяльність всесвітньвідомого антрополога, з 1913 р. професора кафедри етнології та антропології, члена-

² Архів Львівського державного університету імені Івана Франка. Ф.119. Оп.1. Спр.126. Арк.2; Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 26 (Львівський університет). Оп.7. Спр. 776. Арк. 63.

³ С. К. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I. we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim 1917/1918. Lwów, 1918. S.15.

⁴ С. К. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I. we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1918/1919. Lwów, 1918. S.16.

⁵ Uniwersytet we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1919/1920. Lwów, 1919. S.14; ДАЛО. Ф.26. Оп.7. Спр.783. Арк.4.

⁶ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 1 i 2 trymestrze roku akademickiego 1920/1921. Lwów, 1920. S.14.

⁷ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 3 trymestrze roku akademickiego 1922/1923. Lwów, 1923. S.18.

⁸ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 3 trymestrze roku akademickiego 1920/1921. Lwów, 1921. S.14.

кореспондента Слов'янського інституту в Празі Я.Чекановського (1882–1965). Зокрема, ним було розроблено лекційний курс “Етнічна антропологія (слов'янство, Польща)”, який, починаючи з 1923/1924 н. р., впродовж багатьох років був популярним серед студентів філософського, а згодом гуманітарного факультету. Завдяки результатам застосування новаторського кількісно-статистичного методу, професор Я.Чекановський отримав світове визнання не лише як антрополог, а й як один із родоначальників концепції вісло-одерської прабатьківщини слов'ян.

Окремо слід відзначити внесок у вивчення історії слов'янства, здійснений у 20-х роках ХХ ст. професором кафедри доісторичної археології з особливим оглядом на праісторію польських земель Л.Козловським (1892–1944). Відомий археолог та знавець первісної історії на теренах Польщі, автор багатьох фундаментальних праць з історії первісного суспільства, відомий політичний діяч (в 30-ті роки – міністр Земельних Реформ та Президент Ради Міністрів Другої Речі Посполитої) Л.Козловський з 1921 р. викладав у Львівському університеті⁹. Будучи прихильником вісло-одерської теорії походження слов'ян, професор Л.Козловський прочитав з кафедри Львівського університету декілька спецкурсів на славістичну тематику: “Проблема походження слов'ян у світлі праісторії”¹⁰, “Походження індоєвропейців та проблема походження слов'ян у світлі праісторії”¹¹ тощо.

Свій варіант вісло-одерської гіпотези прабатьківщини слов'ян створив відомий славіст-мовознавець, автор близько 400 праць з різних галузей славістики: лінгвістики, археології, історії, етнографії, у 1922–1929 рр. завідувач кафедри слов'янської філології Т.Лер-Сплавінський (1891–1965)¹². Зокрема, на основі даних археології, антропології та лінгвістики в 20-х роках він створив концепцію про діалектне розшарування праслав'янської мови періоду її розпаду, про історію походження та прабатьківщину слов'ян¹³. Вже у 1923/1924 н. р. для студентів, що спеціалізувались із слов'янознавства, він прочитав спецкурс “Початки слов'ян”¹⁴.

Помітний внесок у вивчення слов'янської колонізації зробив видатний дослідник економічної історії Польщі, в 1920–1939 рр. – професор кафедри суспільної та економічної історії, член-кореспондент Чеської Академії сільського господарства, закордонний член Чеського наукового товариства Ф.Буяк (1875–1953)¹⁵. Активну дослідницьку роботу професор Ф.Буяк розвинув у інституті суспільної та економічної історії, де в 1925/1926 1927/1928 н. р. на практичних заняттях студенти опрацювали понад 50 рефератів на спільні теми: “Збір бібліографії до слов'янської колонізації” та “Збір бібліографії історії слов'янської колонізації із закордонних періодичних видань”¹⁶. Вартими уваги можна вважати також прочитані керівником інституту в 20-х

⁹ ДАЛО. Ф.26. Оп.5. Спр.891. Арк. 8,17.

¹⁰ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1924/1925. Lwów, 1924. S.44.

¹¹ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1929/1930. Lwów, 1929. S.37.

¹² Галенко І. Тадеуш Лер-Сплавінський і розвиток славістики у Львівському університеті // Проблеми слов'янознавства. Вип. 48. Львів, 1996. С.144.

¹³ Там само.

¹⁴ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na wydziale filozoficznym w trymestrze 3 roku akademickiego 1923/1924. Lwów, 1924. S.7.

¹⁵ ДАЛО. Ф.26. Оп.5. Спр. 185. Арк.99.

¹⁶ Hozzowski S. Kronika Seminarium historii społecznej i gospodarczej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za pierwszych dziesięć lat jego istnienia 1921–1931 // Studja historyczno-gospodarcze. Lwów, 1931. S.572–573.

роках спецкурси “Історичний нарис слов’янської колонізації”¹⁷ та “Історія колонізації в Польщі та інших слов’янських країнах”¹⁸.

Відомий польський етнолог, з 1924 р. – надзвичайний професор кафедри етнології з особливим оглядом на слов’янську етнографію, керівник етнологічного закладу¹⁹, член-кореспондент Слов’янського інституту в Празі А.Фішер (1889–1943) теж використовував у викладанні славистичну тематику (наприклад, “Руський народ. Нарис етнографії Русі”, “Слов’янська міфологія”, “Слов’янське будівництво”, “Заняття з предмету слов’янської етнології”). Викладацьку роботу професор А.Фішер плідно поєднував із редакторською діяльністю в очолюваному ним при етнологічному закладі польському відділі “Handwörterbuch des slavischen Volksglaubens und Volksbrauchs”²⁰.

Певним чином звертався до історії слов’янської колонізації відомий польський медієвіст Я.Птаський (1876–1930) – професор загальної історії середніх віків та допоміжних історичних дисциплін. У зимовому півріччі 1919/1920 н.р. він прочитав спецкурс “Переселення народів”²¹.

Славистична тематика проглядається і в спецкурсах молодого філолога, знавця польської бібліографії та книгознавства доцента С.Верчинського. Зокрема, в 1923/1924 н.р. на спеціалізації слов’янська філологія він провів курс “Слов’янознавство в Польщі (історико-бібліографічний нарис)”²².

Заслуговує на відзначення той факт, що на теологічному факультеті надзвичайний професор кафедри фундаментальної теології та історії релігії Щ.Шидельський в 20-х роках вів декілька спецкурсів на славистичну тематику. Серед них “Релігія давніх слов’ян у світлі середньовічних хронік”²³, “Поганська релігія слов’ян у світлі сучасних досліджень”²⁴, “Поганська релігія слов’ян і литовців”²⁵.

Отже, перші повоєнні роки (1919–1924), пов’язані з діяльністю в університеті Е.Т.Модельського, були періодом сприятливого розвитку історіографії та політичної історії слов’янства, у наступні ж роки акцент змістився на висвітлення питань зародження та еволюції слов’янського етносу, економічної історії, етнології, етнографії, антропології та інших суміжних з історією наук. У другій половині 20-х років у навчальних планах з’явилися нові лекційні курси та практичні заняття, метою яких було збагачення студентської молоді відомостями про слов’янські народи, зацікавлення знаннями з історії своїх пращурів.

¹⁷ Walawender A. Bibliografja prac Fr. Bujaka // Studja historyczno-gospodarcze. Lwów, 1931. S.XXXVI, XXXVIII.

¹⁸ ДАЛЮ. Ф.26. Оп.7. Спр.1046. Арк.20.

¹⁹ У 1924 р. водночас із створенням кафедри для А.Фішера при ній відкрито окремий етнологічний заклад (до того існував спільний етнологічно-антропологічний заклад, очолюваний професором Я.Чекановським).

²⁰ ДАЛЮ. Ф.26. Оп.5. Спр.1564. Арк. 119–121.

²¹ Там само. Спр.1566. Арк.16.

²² Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1924/1925. Lwów, 1924. S.42.

²³ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 1 i 2 trymestrze roku akademickiego 1920/1921. S.4.

²⁴ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 3 trymestrze roku akademickiego 1920/1921. S.4.

²⁵ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1928/1929. Lwów, 1928. S.4–5.